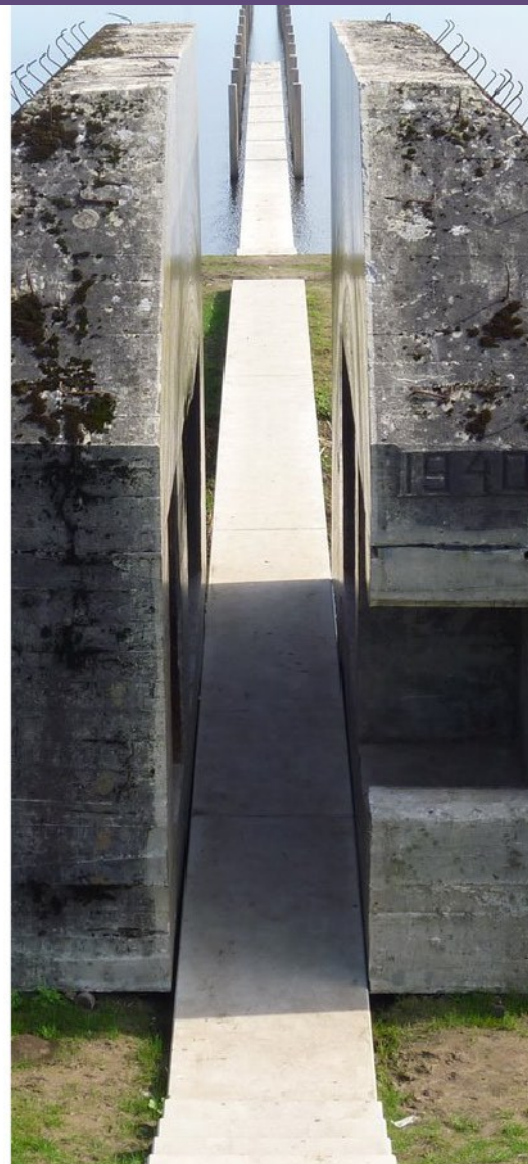

Koersdocument Nieuwe Hollandse Waterlinie

Provincie Utrecht 2015 - 2020

Gedeputeerde: Mariëtte Pennarts-Pouw
Ambtelijk opdrachtgever: Leo van Hulten
Projectleider: Jelmer Prins
Projectuitvoering: Fieke van Leest, Matthijs Vrij Peerdeman
Inhoudelijke bijdragen: Erik van Tooren, Roland Blijdenstijn, Peter Kuijpers, Caroline Bugter, Maryann Glorie, Gijs van der Zwaan,
Menno Smit, Reny Tuinstra
Redactie: Margreet Windhorst, Raamwerk advies en tekst

© Provincie Utrecht, april 2014

Inhoud

	Inleiding	p. 4
I.	Resultaten 2007-2014: een basis om op voort te bouwen	p. 6
II.	Nieuwe Hollandse Waterlinie in context	p. 11
III.	Gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl	p. 14
IV.	Koers provincie Utrecht 2015-2020 per ambitie	p. 16
V.	Keuzes maken in gebiedsprojecten	p. 21
	 Bijlagen	
	1. Inzet en resultaten per gebied	p. 2
	2. Wensen projecten op basis van Linie in Bedrijf	p. 7
	3. Waardemeter NHW	p.11

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), zo'n 85 km lang en 2 tot 5 km breed, slingert zich door het landschap als een reusachtig militair-historisch monument. De Linie werd aangelegd in 1814 en is sindsdien steeds opnieuw aangepast en verbeterd. Het is een geheel van cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle elementen zoals forten, vestingsteden, open schootsvelden en een ingenieus waterbouwkundig systeem van kanalen en sluizen. Het Rijk en de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Gelderland, Noord-Brabant en Utrecht werken sinds 2004 aan herstel van en nieuwe functies voor de Waterlinie.

Het programma Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat vanaf 2014 een nieuwe fase in. Het Rijk is niet langer opdrachtgever, rijks gelden zijn niet meer beschikbaar en de manier waarop overheden omgaan met gebiedsontwikkeling is ingrijpend veranderd. De terugtrekking van het Rijk impliceert dat de provincies vanaf 2014 verantwoordelijk zijn voor het programma. Daarom is een landelijk koersdocument opgesteld, waarin de provincies gezamenlijk beschrijven hoe ze vormgeven aan deze nieuwe verantwoordelijkheid. De landelijke samenwerking richt zich op duurzaam maatschappelijk en economisch rendement. De provincies afzonderlijk worden verantwoordelijk voor de gebiedsprojecten en voor het verankeren van de NHW in het ruimtelijk beleid. Dat vormt de kern van dit Utrechtse koersdocument.

Ambitie

Het streven naar de status van UNESCO Werelderfgoed is het samenbindend element tussen de landelijke en de provinciale koers. Uit dat streven vloeien vrijwel alle andere ambities voort. De status van werelderfgoed vraagt immers om goede ruimtelijke borging, om goed beheer, om veel belangstelling van het publiek en om eendrachtige en duurzame samenwerking van provincies.

In 2020 willen we het volgende hebben bereikt:

- NHW is aangemerkt als UNESCO Werelderfgoed, samen met de Stelling van Amsterdam;
- Status UNESCO Werelderfgoed zorgt voor goed vestigingsklimaat en internationaal toerisme;
- Het siteholderschap voor het Werelderfgoed is belegd bij de vijf provincies gezamenlijk;
- NHW is goed en eenduidig geborgd in provinciale en gemeentelijke ruimtelijke plannen en regels;
- Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zijn kwalitatief hoogwaardig en geënt op de cultuurhistorische waarde van de NHW;
- De samenwerkende waterliniemusea vertellen gezamenlijk het verhaal van de NHW op een manier die een brede doelgroep aanspreekt en zorgen zo voor een groot publieksbereik;
- De samenwerkende waterliniemusea en de Stichting Liniebreed Ondernemen coördineren evenementen,

Landelijk koersdocument:

- Organisatie
- UNESCO Werelderfgoed
- Beheer
- Financiering
- Publieksbereik

Koersdocument provincie Utrecht:

- Terugblik behaalde resultaten
- Gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl
- Ruimtelijk beleid
- Gebiedsprojecten 2015 – 2020

toeristische routes, educatie, pr & marketing over de hele NHW en de Stelling van Amsterdam;

- De forten van de NHW zijn herbestemd op een wijze die optimaal bijdraagt aan provinciale beleidsdoelen;
- De NHW wordt goed beheerd en terreinen zijn zoveel mogelijk openbaar toegankelijk;
- Private partners dragen optimaal bij aan beheer en herbestemming van objecten van de NHW.

Provinciaal programma

Het voorliggende document schetst de koers van de provincie Utrecht voor haar programma Nieuwe Hollandse Waterlinie 2015-2020. De doelstellingen van Panorama Krayenhoff (2004) en Linie in Bedrijf (2012) zijn nog steeds leidend:

1. Een herkenbaar waterlinieprofiel
2. De waterlinie in de hoofden en harten
3. Maatschappelijk en economisch duurzaam gebruik

Het programma gaat een nieuwe fase in, waarin gebiedsontwikkeling veel meer vanuit de gebruiker wordt benaderd en het maatschappelijk 'eigenaarschap' wordt versterkt. De rol van de overheid verschuift van initiërend naar faciliterend. Het uiteindelijke doel is dat de NHW in 2020 op eigen benen kan staan en economisch en maatschappelijk rendeert. Dat alles impliceert een accentverschuiving in het beleid: in vergelijking tot de voorgaande jaren wordt er minder aandacht besteed aan de herkenbaarheid van het waterlinieprofiel en investeren we meer in de promotie van, het draagvlak voor en het gebruik van de NHW. Het streven blijft daarbij om het programma te laten bijdragen aan meerdere provinciale beleidsdoelen.

Dit koersdocument resulteert in een aantal opgaven per ambitie en in een lijst van prioritaire gebiedsprojecten en geeft daarbij ook een kostenraming. Maar het is geen uitvoeringsprogramma. De realisatie is zal mede afhankelijk zijn van financieringsmogelijkheden en de medewerking van partners. In het kader van de provinciale samenwerking worden momenteel verschillende financieringsconstructies onderzocht.

Leeswijzer

Hoofdstuk I geeft inzicht in de resultaten van het provinciale programma NHW tot dusver. Dat is immers de basis waarop we in de komende jaren kunnen doorbouwen.

Hoofdstuk II schetst de bredere context van het provinciale programma. Zowel internationaal als nationaal en provinciaal zijn er dwarsverbanden te leggen die meerwaarde kunnen hebben, mits daar tijdig en adequaat op ingesprongen wordt.

Hoofdstuk III beschrijft gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl, waarin zich een nieuwe verhouding tussen publieke en private partijen aftekent.

De hoofdstukken IV en V concretiseren de nieuwe koers in het realiseren van ambities en het kiezen van projecten.

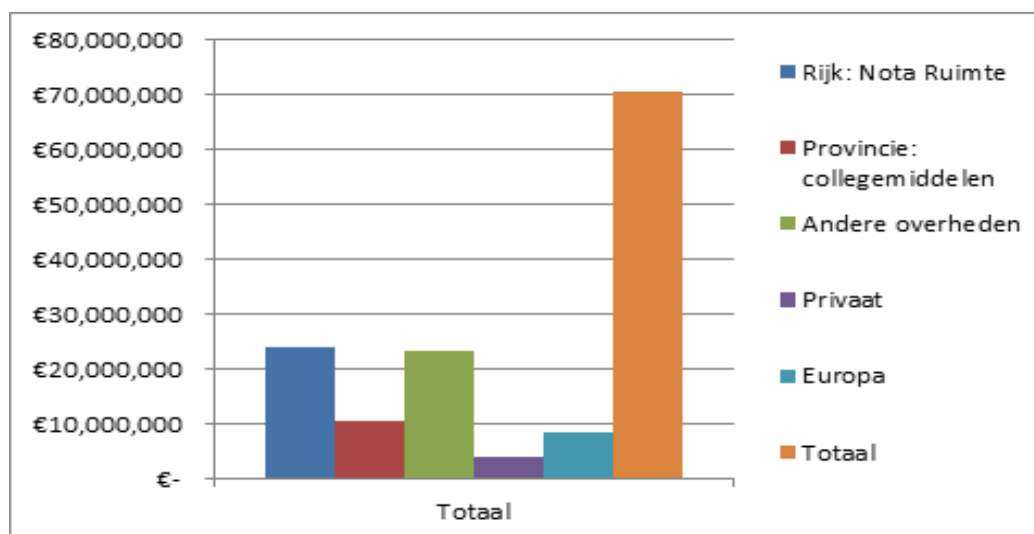
I. Resultaten 2007-2014: een basis om op voort te bouwen

Geslaagde samenwerking

Het programma NHW heeft de afgelopen jaren zijn vruchten afgeworpen dankzij de productieve samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, Staatsbosbeheer en private partijen. De uitvoering van de gebiedsontwikkeling is in Utrecht in handen gegeven van vier zogenaamde 'enveloppen': Vechtstreek-Zuid, Kraag van Utrecht, Rijnauwen-Vechten en Linieland. Met het verkrijgen van € 24 miljoen uit de Nota Ruimte is het uitvoeringsprogramma in een stroomversnelling gekomen. In totaal is in de periode 2007 – 2014 in Utrecht € 70,5 miljoen uitgegeven. De provincie Utrecht besteedde € 35 miljoen (inclusief ILG Nota Ruimte). Het jaar 2007 is gekozen als startjaar omdat toen de middelen uit de Nota Ruimte vrijkwamen en vanaf dat moment een afzonderlijke NHW-boekhouding is bijgehouden.

Tabel 1: Financieel overzicht 2007 – 2014 (zie bijlage 1 voor overzicht per regio)

Terugblik 2007-2014	Budget
Provincie (inclusief ILG)	€ 35 mln
Andere overheden	€ 23 mln
Privaat	€ 4 mln
Europa	€ 8,5 mln
Totaal	€ 70,5 mln

Inzet en resultaten per ambitie

De programmamanagers hebben de inzet van mensen en middelen en de resultaten als volgt beschreven en gewaardeerd met een rapportcijfer.

Tabel 2: Inzet en resultaten per ambitie

Ambitie	Inzet	Resultaten	Cijfer
1a. Bescherming	5%	<ul style="list-style-type: none">• NHW in aanwijzingsprocedure als rijksmonument in het kader van de Monumentenwet en geniet op basis daarvan al bescherming• NHW aangemerkt als nationaal belang in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte en de Visie Erfgoed en Ruimte 'Kiezen voor karakter'• NHW opgenomen in Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013 – 2028 en ruimtelijk verankerd in Provinciale Ruimtelijke Verordening 2013• kernkwaliteiten NHW beschreven in Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen, gebiedskatern Waterlinies• waarden NHW geïntegreerd in ruimtelijke ontwikkelingen: landschapsvisie Laagraven, structuurvisie 'Eiland van Schalkwijk', Noordelijke Ringweg Utrecht, verbreding van de A27 en verbreding van het Lekkanaal	7
1b. Herkenbaarheid	70%	<ul style="list-style-type: none">• restauratie van 12 forten: Fort Nieuwersluis, Fort de Klop, de Lunetten, Fort de Bilt, Fort 't Hemeltje, Fort bij Vechten, Werk bij Maarsseveen, Fort Kijkuit, Fort Blauwkapel, Werken bij Griffenstein, Werk aan de Overeindseweg en Fort Jutphaas• restauratie van overige elementen, zoals bruggen, sluizen (bij Slot Zuylen, Oud Zuilen en Nifterlake), het wachthuis bij Fort de Gagel, het koetshuis bij Slot Zuylen, molen De Kraai, de aanlegsteiger en het wachthuis bij Nigtevecht• instandhouding van de leefomgeving van flora en fauna, zoals verblijfplaatsen voor vleermuizen; bijzondere natuurwaarden horen ook bij het unieke karakter van de NHW en krijgen bijzondere aandacht op Fort bij Vechten, Fort Rijnauwen (beperkt toegankelijk vanwege natuur) en Fort Lunet 2• ontwikkeling van recreatieve routes, verbindingen en overstappunten: wandel- en fietsroutes door het Land van Zuylen en de Vechtstreek,	8

		een kanoroute en klompenpaden door Polder Blokhoven, diverse fietsbruggen (Nigtevecht, Maarssenveen, Fort Blauwkapel, Plofsluis), pontverbindingen en Streekstransferium Linieland	
2. Waterlinie in hoofden en harten	15%	<ul style="list-style-type: none"> • Waterliniemuseum Fort bij Vechten (inclusief vleermuizencentrum en informatiecentrum over het naastgelegen Castellum Fectio, onderdeel van de Romeinse Limes) • projecten voor jongeren: 'pimpen' van bunkers, theatervoorstellingen, permanente expositie van Stichting Vredeseducatie in 2 forten, multimediaal lespakket voor gebruik in het onderwijs • Fortenmaand: elk jaar in september bijzondere activiteiten en openstellingen • De Linie Viert Vrede: bijzondere activiteiten in het kader van de viering van de Vrede van Utrecht in 2013 	6
3. Economisch en maatschappelijk duurzaam gebruik	10%	<ul style="list-style-type: none"> • 23 forten zijn geheel (17) of gedeeltelijk (6) in gebruik; 2 forten zijn in proces van verkoop en herbestemming en 5 forten hebben nog geen gebruiker • Inzet van vrijwilligers, buurtbewoners, leerwerkplekken en natuurverenigingen bij het beheer: diverse kleinschalige initiatieven, met name in Linieland • Kostendekkende exploitatie en beheer door nieuwe functies, zoals Fort Voordorp en Fort De Klop 	6

Lessen uit voorgaande jaren

De sterke focus van de inzet op herkenbaarheid en bescherming van het waterlinieprofiel heeft positieve resultaten opgeleverd. Het accent lag de voorgaande jaren op het investeringsprogramma. Daar was de inzet van mensen en middelen verreweg het grootst en daar is ook veel bereikt. Ook wat betreft de bescherming is goed resultaat geboekt, maar dit onderdeel heeft naar de aard van de zaak geen groot beslag gelegd op de inzet. Het rapportcijfer is toch niet hoger omdat de laatste stap, namelijk de borging van de NHW in gemeentelijke bestemmingsplannen, nog een aandachtspunt is.

De relatief lage score op 'waterlinie in hoofden en harten' is te verklaren uit het feit dat het Waterliniemuseum Fort bij Vechten nog niet gereed is en veel publieksactiviteiten door partners (veelal de eigenaren en beheerders zelf) zijn georganiseerd. Daar is een verbeteringslag mogelijk in coördinatie en afstemming en bovendien zijn de kansen van nieuwe media nog onvoldoende benut. De relatief lage score op 'duurzaam

gebruik' komt omdat nog relatief weinig forten kostendekkend worden geëxploiteerd en ook het 'maatschappelijk eigenaarschap' beperkt ontwikkeld is. Daar ligt voor de komende jaren een belangrijke uitdaging.

Op basis van de evaluatie door de programmamanagers zijn de volgende lessen meegenomen bij het opstellen van het programma voor de periode 2015 – 2020:

- De kracht ligt in de samenwerking tussen verschillende publieke en private partijen.
- Bij een aantal forten is er sprake van te veel beperkende randvoorwaarden voor ondernemers; dit belemmert de mogelijkheid om in deze forten nieuwe ontwikkelingen op gang te krijgen.
- Omdat de financiële middelen beperkt zijn, moeten investeringen steeds scherper worden afgewogen.
- Niet elk object hoeft per se in zijn oude staat hersteld te worden, de romantiek van de ruïne heeft ook waarde.
- Beheer is de achilleshiel en vraagt om structurele inzet.
- Het loont het meest om daar te investeren waar het publiek al is.
- De huidige subsidiesystematiek sluit niet goed aan bij de investeringstermijnen van private partijen.

Om de vitaliteit van de NHW voor de lange termijn te garanderen, is het zaak om voor alle onderdelen een nieuwe bestemming te vinden die kan bijdragen aan een economisch en maatschappelijk duurzaam gebruik en beheer. Als de NHW in de hoofden en harten van de mensen zit, kan dit als vliegwiel fungeren om ondernemers te interesseren en stimuleren om met initiatieven te komen. De komende jaren zal het accent daarom wat moeten verschuiven en zal meer dan voorheen moeten worden ingezet op de ambities 'NHW in hoofden en harten' en 'economisch en maatschappelijk duurzaam gebruik'.

Tabel 3: huidig gebruik van Utrechtse forten

Fort	Gebruik
Plofsluis	Gedeeltelijk in gebruik bij schietvereniging
Fort Everdingen	Defensie, zoekt nieuwe gebruiker
Fort Honswijk	Geen gebruiker
Lunet aan de Snel	Verkoopproces
Werk aan de Korte Uitweg	Stichting Werk aan de Korte Uitweg
Werk aan de Waalse Wetering	SBB, geen gebruiker
Fort Vreeswijk	Buurtplatform, zoekt extra gebruikers
Fort Jutphaas	Rietveld Wines BV
Overeindseweg	Verkoopproces
t Hemeltje	Kantoorfunctie, verhuurd aan INSID
Fort bij Vechten	Waterliniemuseum
Fort Rijnauwen	Staatsbosbeheer, natuurfort, culturele evenementen
Lunet I	Buitenschoolse opvang, Fort van de Democratie
Lunet II	Kantoor Monumentenwacht, Reinaerde (leerwerkprojecten)
Lunet III	Buitenschoolse opvang , clubhuis Scouting

Fort	Gebruik
Lunet IV	Zorgfort
Fort Hoofddijk	Botanische tuin Universiteit Utrecht
Fort aan de Biltstaat Noord	Stichting Vredeseducatie
Fort aan de Biltstaat Zuid	Koninklijke marechaussee
Fort Vossegat	Komfort (PPS constructie)
Werken bij Griffenstein	Geen gebruiker
Fort Voordorp	Congrescentrum
Fort Blauwkapel	Scouting, wonen, kleinschalige bedrijven
Fort Ruigenhoek	Staatsbosbeheer, culturele evenementen
Fort De Gagel	Toekomstig infocentrum, café-restaurant en startpunt voor auditoractiviteiten
Fort De Klop	Vergaderlocaties, restaurant en overnachtingsmogelijkheden
Fort Maarsseveen	Stichting C-Fort
Fort Tienhoven	Geen gebruiker
Fort Nieuwersluis	Kantoorruimtes (deels verhuurd aan Stichting Liniebreed Ondernemen en Stichting Fort Nieuwersluis)
Fort Spion	Camping

II. Nieuwe Hollandse Waterlinie in context

Integraal provinciaal beleid

In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028 en in de Cultuurnota 2012-2015 staat het voornemen de NHW door gebiedsontwikkeling en restauratie zichtbaar en beleefbaar te maken in het landschap. De revitalisering van de NHW is relevant voor alle beleidsterreinen waarop de provincie actief is en kan een belangrijke bijdrage leveren aan de realisatie van de ambities uit de provinciale Strategische Agenda om van Utrecht een topregio te maken en het landelijk gebied te versterken. Die ambities draaien om het evenwicht tussen mens, milieu en markt. Het programma NHW draagt daaraan bij door het behouden en verder ontwikkelen van aantrekkelijk cultuurlandschap, toeristische routes en recreatieve voorzieningen, beheer van natuur, water en erfgoed, verrijking van het culturele aanbod en een interessant vestigingsklimaat voor kennis- en creatieve industrie.

Landelijke samenwerking

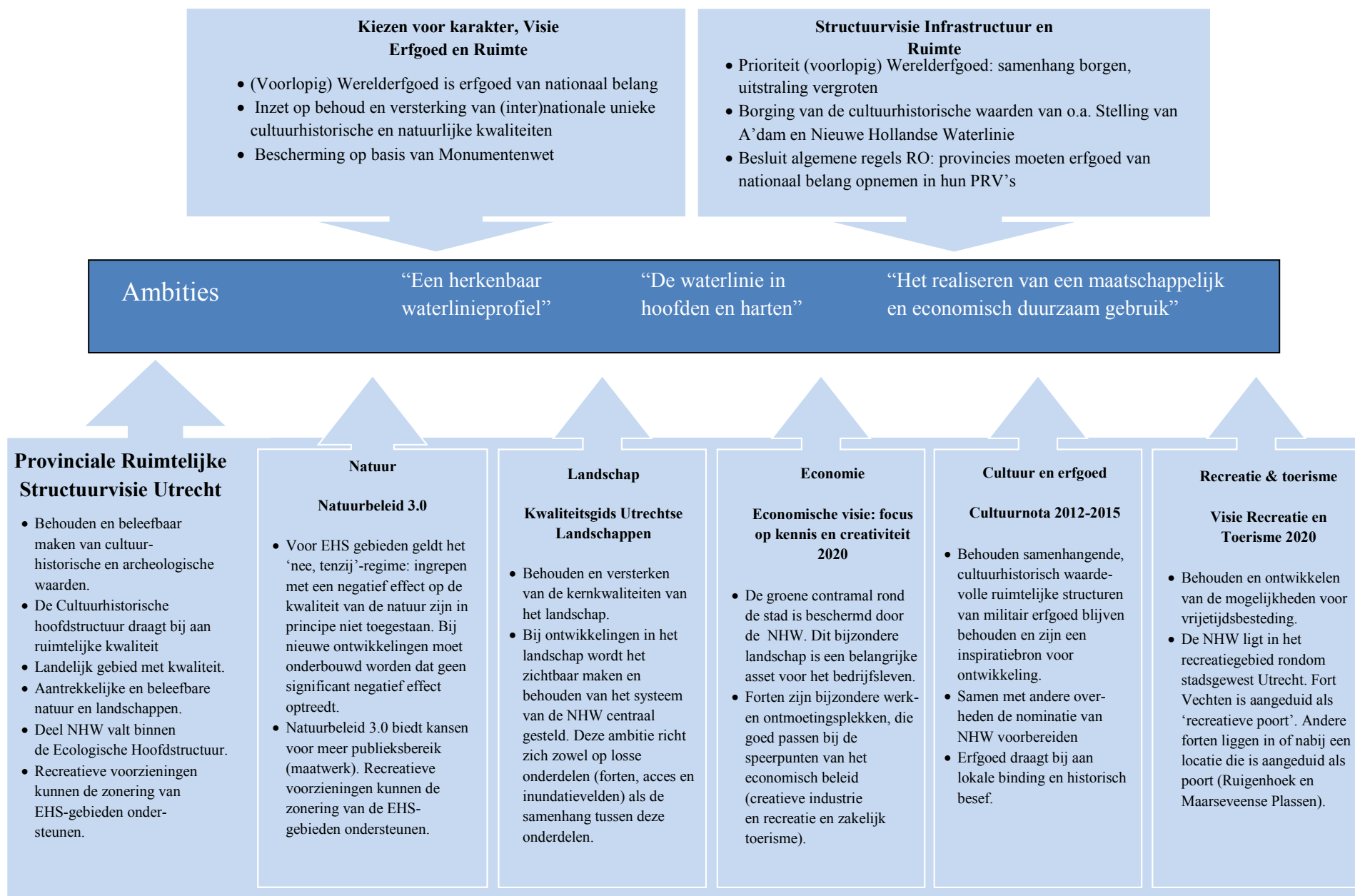
De centrale doelstelling van het landelijke koersdocument is de nominatie van de NHW als UNESCO Werelderfgoed. De NHW staat sinds 2011 op de voorlopige lijst van door Nederland voor te dragen werelderfgoed. De provincies willen in dit kader gezamenlijk optrekken als 'siteholder', wat betekent dat ze de bijzondere cultuurhistorische waarden van de NHW moeten benoemen, beschermen en uitdragen. Het voorlopige nominatiedossier wordt op 1 november 2014 ingediend bij het Rijk. De minister van OCW bepaalt wanneer de voordracht bij UNESCO wordt ingediend; de inzet is uiterlijk 2020. In samenhang met de UNESCO-ambitie willen de provincies het publieksbereik en het beheer van de NHW samen organiseren. De samenwerkende waterliniemusea (met name het Waterliniemuseum Fort bij Vechten) zijn belangrijk voor het publieksbereik. Met het oog op verantwoord beheer stellen de provincies samen een managementplan op dat dient als basis voor afspraken met eigenaren voor het toekomstige monitoren van het werelderfgoed.

Europa

Als onderdeel van het Europese programma Climate KIC wordt in het project REFOMO samen met partners uit Nederland, Hongarije, Engeland en Italië gezocht naar mogelijkheden om de ecologische voetafdruk van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en historische gebouwen in het algemeen te verkleinen. In het Europees project SHARE wordt kennis en kunde uitgewisseld op het gebied van het opzetten van nieuwe samenwerkingsverbanden. Linieland is voor SHARE een pilotproject. Er zijn middelen beschikbaar om beheer in de toekomst meer via stichtingen, vrijwilligers, bewoners en exploitanten te laten oppakken. In het kader van AT FORT wisselen overheden, openbare instellingen en kennisinstituten uit elf Europese lidstaten kennis en

ervaring uit over behoud en ontwikkeling van vestingwerken en verdedigingslinies. Sinds 2008 participeert de NHW ook in COLLABOR8, waarin wordt samengewerkt op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, economische vooruitgang en milieu. COLLABOR8 is een Europees project dat nieuwe clusters van ondernemers wil vormen en ondersteunen, waarbij het unieke karakter van een streek het bindmiddel is. Er is budget beschikbaar gesteld voor inzet van nieuwe media, waarmee is geëxperimenteerd met apps, location based experiences, social media en geo-mapping.

Overzicht inwerking landelijk en provinciaal beleid op ambities NHW

III. Gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl

Nieuwe verhouding markt en overheid

Het programma Nieuwe Hollandse Waterlinie bevindt zich in het speelveld van de integrale gebiedsontwikkeling. Gebiedsontwikkeling is de afgelopen jaren sterk steeds meer een gezamenlijke verantwoordelijkheid geworden van markt en overheid. Deze verantwoordelijkheid moet gestalte krijgen in economisch moeilijke tijden. Gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl is heel kort gezegd: gebruiken wat je al hebt, op een duurzame manier en tegemoet komend aan de vraag van de gebruikers. Die benadering gaat uit van vraaggerichte sturing. Dat vergt een flexibel programma dat, uiteraard binnen de kaders van het provinciale beleid, kan inspringen op ontwikkelingen in de markt.

De provincie Utrecht en haar huidige partners in de NHW zullen ruimte moeten creëren voor nieuwe partijen (markt, gebruikers en eigenaren) en open moeten staan voor een andere werkwijze. Daarnaast is het nodig dat de provincie zich niet langer als regisseur, maar als producent opstelt. Bij deze gedachten horen ook nieuwe verdienmodellen, zoals prestatiecontracten, fondsvorming en coöperatief/collectief particulier opdrachtgeverschap. Gedwongen door bezuinigingen en de benodigde omslag in grondbeleid lijken sommige overheden zichzelf een passieve rol in gebiedsontwikkeling toe te delen. “Wie niet betaalt, bepaalt ook niet”, lijkt de gedachte. Maar overheden zijn bij uitstek in de positie om nieuwe samenwerkingsverbanden met en tussen private partijen te initiëren.

Net als in de film...

De producent is de partij die verantwoordelijk is voor de productie van beleid en programma, degene die de financiën en de organisatie van het programma overziet en op zoek gaat naar de benodigde middelen. De producent is verantwoordelijk voor alle inhoudelijk, zakelijke en organisatorische aspecten, stelt de crew samen, zoekt een nieuwe regisseur bij een bepaalde ambitie of andersom, en regelt de promotie en marketing van een film. Verder houdt hij toezicht bij de uitvoering van de doelstellingen en dient hij als spreekbuis.

Gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl grijpt in op de bestaande samenwerking. De overheid is op een andere manier aan het stuur, blauwdrukplanning is passé. In plaats daarvan ontstaat ‘spontane stedenbouw’ of uitnodigingsplanologie. De rol van de overheid als producent in gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl is het bieden van zekerheden die belangrijk zijn voor investeringsbeslissingen van zowel publiek als private partijen. Dit kan bijvoorbeeld door duidelijke prioriteiten te stellen bij projecten en een duidelijke visie op en branding van een

gebied te ontwikkelen. Met dit koersdocument wil de provincie Utrecht een basis leggen voor belangrijke investeringsbeslissingen voor zichzelf én haar partners, door het uitspreken van een duidelijke ambitie en het stellen van prioriteiten in de uitvoeringsprojecten voor de periode 2015 - 2020.

Waardemeter NHW

Om de prioriteiten binnen het programma Nieuwe Hollandse Waterlinie voor de komende jaren te kunnen bepalen en een koers uit te kunnen zetten, is een waardemeter ontwikkeld (zie bijlage 3). Deze zal ook als openbare digitale kaart via de provinciale website ter beschikking worden gesteld aan publieke en private partners. Op basis van de waardemeter kunnen de ontwikkel- en exploitatiemogelijkheden per fort(biotoop) worden beoordeeld. Het vertrekpunt van de waardebeoordeling ligt in basale gegevens over de eigendomssituatie, de huidige functie, de oppervlakte van gebouwen en terreinen, de inhoud van de gebouwen en de bestemming van het geheel. Vervolgens kan aan de hand van 12 criteria, verdeeld over 4 categorieën, de potentie van een object worden bepaald. Ter voorbereiding op dit koersdocument hebben betrokken medewerkers van de provincie en van partners in de NHW op basis van hun kennis van en ervaring met de linie de waardemeter per object ingevuld.

Voor de inundatievelden is een afzonderlijke kaart gemaakt om de specifieke ruimtelijke kenmerken in beeld te brengen. Daarbij is gekeken naar de huidige functie van dit gebied en is onderscheid gemaakt tussen 'bebouwd gebied', 'toekomstig bebouwd gebied' en 'open gebied'. Binnen de open gebieden zijn kansen en bedreigingen in beeld gebracht.

Tabel 4: De criteria van de waardemeter

Bouwkundige staat	Toegankelijkheid	Waarden
Technische staat	Bereikbaarheid	Landschappelijke waarde
Regulier onderhoud	Openbare toegankelijkheid	Natuurwaarde
Groot onderhoud	Voorzieningen (parkeren, toiletten, infoborden)	Cultuurhistorische waarde
Toekomstig beheer geregeld	Potentieel aantal bezoekers	
Beschikbare informatie over de staat van gebouw en terrein		

IV. Koers provincie Utrecht 2015-2020 per ambitie

Door gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl en de veranderende rol van de provincie die daar het gevolg van is, verandert de mate waarin de provincie zich inzet voor de doelstellingen van Panorama Krayenhoff. Deze verandering kan op basis van de terugblik in hoofdstuk I als volgt in beeld worden gebracht.

Tabel 5: Inzet per ambitie, toen en nu

Ambitie	Inzet 2007-2014	Inzet 2015-2020
1a. Bescherming	5%	5%
1b. Herkenbaarheid waterlinieprofiel	70%	50%
2. Waterlinie in hoofden en harten	15%	25%
3. Economisch en maatschappelijk duurzaam gebruik	10%	20%

1a. Bescherming

Koers

Binnen het totale programma is de inzet voor bescherming weliswaar beperkt, maar zeker niet onbelangrijk. De ruimtelijke bescherming vormt immers een essentiële voorwaarde voor de instandhouding van de Linie. Het goed vertalen van de regels uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening met betrekking tot de NHW naar gemeentelijke ruimtelijke plannen en naar kaders voor kwalitatief hoogwaardige ruimtelijke ontwikkelingen is nog een belangrijke opgave voor de komende jaren. Het cultuurhistorisch en landschappelijk belang van de NHW maakt binnen het provinciaal beleid deel uit van integrale afweging van alle betrokken belangen bij ruimtelijke ontwikkelingen. De NHW wordt ook meegenomen in de ruimtelijke agenda's die met de Utrechtse gemeenten worden opgesteld. In concrete gebiedsontwikkelingen brengt de provincie de kennis van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in. Door hier vroegtijdig een nadrukkelijke rol in te nemen, moet de Nieuwe Hollandse Waterlinie een prominentere rol gaan spelen in de besluitvorming.

Opgaven

- Provinciale kaders op orde
Belangrijke stappen, zoals het opnemen en verankeren in de PRS en de PRV van de opgave om de NHW te versterken en beleefbaar te maken, zijn in Utrecht al gezet. Nu gaat het er vooral om dat alle

betrokken provincies hun ruimtelijke verordeningen harmoniseren door daarin de waarden van te beschermen gebieden en structuren volgens dezelfde principes en op dezelfde wijze te beschrijven. Daarbij zal ook de Stelling van Amsterdam worden betrokken, aangezien de UNESCO-aanwijzing alleen mogelijk is in samenhang met de Stelling van Amsterdam.

- Gemeentelijke kaders op orde
Op gemeentelijk niveau moet ten aanzien van bescherming nog het nodige gebeuren. De rol van de provincie hierbij is om de gemeenten te voorzien van handvatten om de NHW op te nemen in bestemmingsplannen en er door middel van gerichte communicatie voor te zorgen dat de NHW ook onderdeel wordt van het beleid en de ruimtelijke agenda's van gemeenten. Op basis van de Landschapskwaliteitsgids voor de Waterlinies worden nu voorbeeldregels voor bestemmingsplannen opgesteld.
- Buffers op orde
Met het oog op de UNESCO-nominatie is het van belang om te bezien of de huidige bufferzone de Linie afdoende beschermt en voldoet aan de eisen die UNESCO stelt. Naar verwachting biedt de huidige PRV voldoende bescherming, maar indien en waar nodig dient deze zone op termijn te worden bijgesteld.
- Kennis delen
De provincie Utrecht vult de digitale Cultuurhistorische Atlas (CHAT) met informatie en kennis over de NHW en brengt deze kennis in in concrete projecten zoals de A12/A27 zone. Ook de Waardemeter die in het kader van dit koersdocument is ontwikkeld, zal ter beschikking worden gesteld aan gemeenten, ontwikkelaars en makers van ruimtelijke plannen.

1b. Herkenbaarheid waterlinieprofiel

Koers

De provincie kiest ten aanzien van deze ambitie een andere rol, aansluitend bij gebiedsontwikkeling-nieuwe-stijl. Behalve op het restaureren om herbestemming mogelijk te maken, richt de provincie zich ook op het mede mogelijk maken van ontwikkelingen die door derden worden geïnitieerd. Voor zover de provincie investeert in objecten, ligt de focus op die objecten die het meest waardevol zijn in termen van herkenbaarheid, gaafheid en beleefbaarheid, en die het meest bijdragen aan provinciale beleidsdoelen. De waardemeter helpt om goed gefundeerde keuzes te maken.

Opgaven

- Goede initiatieven ondersteunen
Daar waar geschikte partijen met goede plannen komen, reikt de provincie de helpende hand, door mee te denken en wellicht door financiën beschikbaar te stellen voor de zogenaamde onrendabele top van restauratieprojecten. Een dergelijke subsidie trekt toekomstige gebruikers over de streep om ook zelf te investeren in het gebouw.
- Sturen op maximale bijdrage van projecten aan provinciale beleidsdoelen
Op basis van de waardemeter en de analyse van provinciale beleidsdoelen kan worden gestuurd op maximaal effect van het programma en kunnen de juiste randvoorwaarden worden gecreëerd. De relatie tussen cultuurhistorie, landschap en recreatie is evident; deze is dan ook al jaren geborgd in het programma. In de nabije toekomst biedt ook het nieuwe waterbeleid kansen. Met name tijdelijke waterberging in voormalige inundatievelden is een interessant perspectief. Zo kan de relatie tussen een fort, acces en inundatieveld goed zichtbaar worden gemaakt. Naar verwachting is één locatie hiervoor met name geschikt, deze wordt nu nader onderzocht in het kader van het waterbeleid.
- Ruimtelijke samenhang versterken
De NHW is geen verzameling losse objecten, maar een geheel van gebouwde en landschappelijke elementen. In dat geheel zijn 'lijnen' en 'vlakken' te onderscheiden die objecten en elementen in een context zetten en met elkaar verbinden. Het Liniepad en de Tankgracht zijn lijnelementen die een belangrijke rol kunnen spelen in het herkenbaar en beleefbaar maken van het gebied. Een bunkerpad kan de druk bezochte fortbiotopen van Vechten en Rijnauwen met elkaar verbinden. Op het gebied van de grotere vlakken zijn Polder Blokhoven en de Houtense Vlakte het meest interessant. Polder Blokhoven is nog in grote mate gaaf, de Houtense Vlakte ligt in een dichtbevolkt gebied (groot publieksbereik).

2. Waterlinie in hoofden en harten

Koers

Het is vooral het nationaal programma dat ervoor moet zorgen dat NHW in de hoofden en harten van mensen komt en blijft, met een prominente rol voor het Waterliniemuseum Fort bij Vechten en de Stichting Liniebreed Ondernemen. Niettemin kunnen hier ook vanuit provinciaal beleid prioriteiten worden gesteld. De NHW krijgt een plek op het nieuwe digitale erfgoedplatform 'UtrechtAltijd', dat Landschap Erfgoed Utrecht in opdracht van de provincie ontwikkelt. We streven naar een meer vraaggerichte aanpak van publieksbereik: beter aansluiten op forten waar publiek naartoe komt, de herkenbaarheid vergroten en de samenhang versterken, zowel fysiek

als digitaal. De successen van de toeristische partners als Toerisme Utrecht en Uit op de Heuvelrug kunnen hierbij beter worden benut. Publieksprojecten die aansluiten bij het recreatief hoofdnetwerk met zijn toeristische overstappunten (TOP's), poorten en (boven)regionale routenetwerken krijgen hierbij voorrang, conform Visie Recreatie en Toerisme 2020. Daar waar nieuwe gebruikers objecten nieuwe functies geven en bereid zijn daarin te investeren, kan de provincie bijspringen om de randvoorwaarden voor publieksbereik te helpen vervullen door het inzetten van middelen de expertise van Landschap Erfgoed Utrecht.

Opgave

Daar waar objecten nieuwe gebruikers en functies krijgen, meedenken over:

- bekendheid NHW onder inwoners en bezoekers
- ontwikkeling van toeristische overstappunten (TOP's)
- aansluiten op (boven)regionale recreatieve routes voor wandelen/fietsen/varen
- fysieke en digitale presentatie van geschiedenis en functie van het object
- monitoring van gebruik en bekendheid

3. Maatschappelijk en economisch duurzaam gebruik

Koers

Het realiseren van maatschappelijk en economisch duurzaam gebruik is een belangrijk doel: de provincie streeft ernaar dat de NHW in de toekomst op eigen benen kan staan. Bij het zoeken van nieuwe functies is het uitgangspunt dat de provincie de rol van gebiedsmakelaar / producent inneemt. De kern van de nieuwe werkwijze wordt gevormd door het slim koppelen van vastgoed, gebruik en alles dat het gebruik van vastgoed mogelijk maakt: mobiliteit, water, energie, afval, communicatie, gezondheidszorg, veiligheid, onderwijs en maatschappelijke ontwikkeling. Alle informatie die nodig is voor het sturen van deze voorzieningen moeten boven tafel komen. Vanuit een integrale visie op het gebruik van vastgoed zoekt de provincie steeds naar optimale oplossingen voor gebiedsontwikkeling en herbestemming van gebouwen.

Het nationaal programma NHW kan deze ambitie de komende jaren ondersteunen door een managementplan op te leveren dat gebruikers houvast en richting biedt en door het instellen van een fonds waaruit kansrijke initiatieven ondersteuning kunnen krijgen. De provincie ziet vooral een rol voor zichzelf weggelegd in het stimuleren van ondernemerschap en economisch en maatschappelijk duurzaam beheer. Ook investeren we in kennis en in netwerken. Een team van mensen die denken vanuit de markt zoekt naar functies die kunnen bijdragen aan Utrecht Topregio. Uiteraard wordt ook voortgebouwd op successen van de afgelopen jaren. We

blijven aandacht geven aan de stevigheid van het onmisbare maatschappelijk draagvlak, dat tot uiting komt in de inzet van vrijwilligers bij beheer en onderhoud of bij activiteiten en evenementen.

Opgaven

- Gebruikers en functies zoeken
Op basis van de waarden uit de waardemeter zijn de objecten geselecteerd die een grote bijdrage leveren aan het verhaal van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Voor deze objecten zoekt de provincie het meest actief naar gebruikers en functies. Waar dit (op korte termijn) niet mogelijk lijkt, wordt ingezet op consolidatie.
- Laten zien wat er kan
In veel objecten zijn al nieuwe gebruikers bezig om hun stukje van de NHW nieuw leven in te blazen. Hun verhaal kan anderen inspireren en misschien over de streep trekken. De provincie gebruikt deze voorbeelden bij het zoeken naar gebruikers en functies.
- Maatschappelijk draagvlak vergroten
Economische duurzaamheid gaat hand in hand met maatschappelijke duurzaamheid. Voor veel objecten in de NHW geldt, dat ook een economische gebruiker met een goed businessplan zelden helemaal is opgewassen tegen alle onderhouds- en publiekstaken die het gebruik van een monumentaal object met zich meebrengt. De inzet van (lokale) vrijwilligers is daarom vaak van groot belang. De provincie Utrecht stimuleert en ondersteunt de vrijwilligersinzet waar mogelijk. Landschap Erfgoed Utrecht is daarbij een bij uitstek geschikte partner.
- Ondernemerschap en duurzaamheid
Een belangrijk onderdeel van de nieuwe koers is het stimuleren van projecten op het gebied van ondernemerschap en duurzaamheid. Ondernemerschap stimuleren kan met kennis en kunde (over wetgeving, beheer en exploitatiemodellen), haalbaarheidsstudies en soms ook met een kleine bijdrage aan een fysieke ingreep (denk daarbij aan dakrestauratie, een toegangsbrug of bebording).

V. Keuzes maken in gebiedsprojecten

Beter keuzes maken

Vanuit haar nieuwe rolopvatting in gebiedsontwikkeling stelt de provincie zich terughoudender op. De provincie komt vooral in actie waar en wanneer duidelijk is dat het programmaonderdelen niet op gang komen of stil vallen zonder onze inzet. Om te bepalen waar de provincie een rol kan spelen, is een overzicht gemaakt van alle wensen die er zijn in de gebieden. In Linie in Bedrijf is een raming opgenomen van het nog benodigde budget tot en met 2020. Voor Utrecht gaat het om € 33 miljoen. In overleg met de regio's is door de programmamanagers een prioritering aangebracht in de wensenlijst die voortkwam uit Linie in Bedrijf, op basis van de volgende vragen:

1. Hoe sterk is de relatie met de Nieuwe Hollandse Waterlinie?
2. Gaat het om beeldbepalende elementen?
3. Draagt het bij aan meerdere provinciale beleidsdoelen?
4. Is het interessant voor private partners?
5. Is uitvoering op korte termijn belangrijk?

De antwoorden op deze vragen zijn gebaseerd op de uitkomsten van de waardemeter en de kennis van de direct betrokkenen. Door de uitkomsten van deze stappen te combineren kunnen gefundeerde keuzes worden gemaakt van opgaven waarbij de provincie een rol kan spelen. De oorspronkelijke wensenlijst is onderverdeeld in drie categorieën: groen (projecten uitvoeren in 2015-2020), oranje (nader onderzoek nodig, uitstel mogelijk) en rood (uitstel of afstel). Zie bijlage 2 voor het totaaloverzicht van aldus gelabelde projecten. Dit proces resulteerde in een lijst van prioritaire projecten 2015-2020, met daarbij een kostenraming van in totaal € 13,5 miljoen (zie tabel 5).

Het gaat bijvoorbeeld om consolidatie (wind- en waterdicht maken) van kenmerkende, zeldzame forten, maar ook om de verdere ontwikkeling van een aantal objecten waarvoor stilstaan achteruitgang betekent. En dat zou zonde zijn van de reeds geleverde inspanning in de afgelopen periode. Het accent komt minder dan voorheen op restauraties te liggen. Restauratie van objecten gebeurt alleen wanneer een nieuwe functie in beeld is. Ook een stimuleringsbudget voor ondernemerschap en duurzaamheid heeft prioriteit, omdat het bij uitstek kan bijdragen aan de nieuwe werkwijze van de provincie.

Doorkijkje naar de consequenties per gebied

De essentie van de koers is dat de provincie niet langer leidend is, maar vooral stimuleert en waar nodig en mogelijk de initiatieven ondersteunt die in markt en samenleving ontstaan. Dat betekent: eigen plannen loslaten en alert zijn op kansen die zich voordoen. Niettemin tekenen zich in de vier enveloppegebieden ontwikkelingen af waarin de provincie de komende jaren een rol kan spelen.

Vechtstreek-Zuid

In dit gebied is al geld vrij gemaakt voor het ondersteunen van de herbestemming van Fort Nieuwersluis. Dit fort is al gerestaureerd. Nu is het zaak dat het fort snel een nieuwe bestemming krijgt, zodat het een maatschappelijk en economisch duurzaam bestaan kan gaan leiden. Het fort kan aantrekkelijker worden voor gebruikers als het waterliniep pad er eenmaal is. Dit pad moet een belangrijke verbindende factor worden binnen de NHW. Om dit pad te realiseren moet vooral in deze enveloppe nog grond worden verworven en ingericht. Daar ligt een rol voor de provincie.

Kraag van Utrecht

In de Kraag van Utrecht ligt de focus op Fort de Gagel en Fort Ruigenhoek. Beide forten wachten op herbestemming. De forten zijn dusdanig kenmerkend, dat de provincie het belangrijk vindt dat ze een nieuwe functie krijgen. Daarnaast wordt ingezet op de Houtense vlakte. Dit is een deel van het inundatieveld dat nog een verbindende factor kan zijn tussen verschillende fortbiotopen. Daarnaast liggen hier kansen voor vergroting van het publieksbereik, vanwege de stedelijke ligging van dit gebied.

Rijnauwen-Vechten

Ook hier kan de provincie gebruikers ondersteunen door verbindende elementen te versterken en daarmee een impuls te geven aan de herkenbaarheid en het publieksbereik van de Linie in het gebied. De tankgracht en het bunkerpad tussen Rijnauwen-Vechten en Linieland zijn belangrijke onderdelen van Rijnauwen-Vechten. Het streven is om deze in de komende periode meer zichtbaar te maken.

Linieland

In Linieland liggen de karakteristieke forten Honswijk en Everdingen en de Plofsluis. Deze hebben dringend nieuwe functies nodig. Tot die tijd is consolidatie en basaal herstel van deze objecten geboden om het geïnteresseerden niet onmogelijk te maken hier iets te beginnen.

Tabel 5: Overzicht prioritaire projecten

Project	Kosten
Herbestemming Fort Nieuwersluis	€ 400.000,-
Consolidatie Fort Tienhoven	€ 60.000,-
Waterliniepad: grondverwerving en inrichting	€ 500.000,-
Fort de Gagel: herbestemming, voorbereiding poort Noorderpark, consolidatie en restauratie	€ 300.000,-
Houtense vlakte: creëren samenhang forten	€ 50.000,-
Houtense vlakte: vaarroute tussen Kromme Rijn en Fort Rijnauwen	€ 1.500.000,-
Herbestemming Fort Ruigenhoek	€ 500.000,-
Reparatie groepsschuilplaatsen	€ 30.000,-
Bunkerpad: verbinding Rijnauwen-Vechten met Linieland	€ 150.000,-
Zichtbaar maken tankgracht en tankversperring Vechten	€ 200.000,-
Plofsluis: herstel	€ 1.500.000,-
Fort Honswijk en Fort Everdingen: consolidatie	€ 6.000.000,-
Werk aan de Waalse Wetering: herstel gebouw	€ 500.000,-
Beheerorganisatie forten Honswijk en Everdingen	€ 800.000,-
Stimuleringsbudget	€ 1.000.000,-
Totaal	€ 13.490.000,-

Financiering en realisatie

Gebiedsontwikkeling nieuwe stijl laat zich niet vangen in een uitvoeringsprogramma per jaar waarin vooraf wordt gepland wanneer welke projecten worden uitgevoerd en wat daaraan de provinciale bijdrage is. Bij de nieuwe werkwijze komt de nadruk meer te liggen op verantwoording achteraf, in de vorm van een jaarlijkse tussenrapportage. De nieuwe werkwijze vraagt om een zekere vrijheid in het omgaan met beleidsprioriteiten en budgetten, om open te staan voor onverwachte kansen.

De realisatie zal mede afhankelijk zijn van financieringsmogelijkheden en van de medewerking van partners. In het kader van de provinciale samenwerking op basis van het landelijk koersdocument worden momenteel verschillende financieringsconstructies onderzocht, zoals een fonds of een ontwikkelingsmaatschappij. Het doel is naast een optimaal multiplier-effect van provinciale investeringen een zo groot mogelijk maatschappelijk draagvlak voor de NHW. Dit onderzoek naar financieringsconstructies zal resulteren in het verzoek om een financiële bijdrage aan alle partners, waaronder de provincie Utrecht. Daarover zal in het overdrachtsdocument voor de bestuursperiode 2016-2019 duidelijkheid worden verschaft.

Gebiedsontwikkeling nieuwe stijl vraagt ook om andere ambtelijke expertise, kort gezegd een gerichtheid op 'makelen en schakelen'. De personele inzet maakt geen deel uit van het nu voorliggende koersdocument, maar zal onderdeel zijn van het provinciale uitvoeringsprogramma voor de bestuursperiode 2016-2019. Voor 2015 wordt gewerkt vanuit de bestaande formatie. Het is een overgangsjaar, waarin de nieuwe werkwijze aan de hand van een aantal pilotprojecten zal worden uitgewerkt.

Het NHW-uitvoeringsprogramma eindigt in 2020. De fase van gebiedsontwikkeling wordt dan afgesloten. Maar de ruimtelijke borging van de NHW en de taken verbonden aan het siteholderschap van het Werelderfgoed zijn structureel. De NHW blijft zo een wezenlijk onderdeel van de provinciale kerntaak cultureel erfgoed.